

УДК 007:304:659.3

ПОЕТИЧНЕ І ПУБЛІЦИСТИЧНЕ СЛОВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Василь Лизанчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: kafradioiteleb@ukr.net*

Осмилено глибинну суть поетичного і публіцистичного Шевченкового Слова, яке врятувало українську націю від асиміляції і загибелі. Схарактеризовано найосновніші національні ідеали, найголовніші для Т.Шевченка цінності — Бог, Україна, свобода, — які визначають націє творчий характер життя як окремої людини, так і цілого народу.

Ключові слова: Тарас Шевченко, поетичне і публіцистичне слово, національні цінності, моральність, духовність, патріотизм.

Ідеологічна боротьба навколо творчості Тараса Григоровича Шевченка триває досі. Спершу була ідеологія імперської Москви, а потім — комуністичної, нині, по-суті, — неорадянська. Влада кожної системи намагалася приватизувати Шевченка, зробити з поета «вжиток» на свою користь.

Московська імперська система бачила в Шевченкові особливо небезпечного бунтаря Провінції (України — Л. В.), призначеної на культурно-національне небуття. Якщо ця система не змогла перешкодити Шевченкові як окремій людині писати, творити рідною мовою, то вона вдавалася і нині застосовує разом з українофобами в Україні найпідступніші методи витіснення української мови з культурного, історичного, інституційного буття нації (Валуєвський циркуляр, Емський указ та сотні інших антиукраїнських актів, спрямованих на зросійщення українців).

Комуністична система діяла по-своєму - навіть софістикованіше, цинічніше: вона ставила собі на службу Шевченка, оголосивши його «революціонером-демократом», «другом трудящих мас», «поборником дружби між російським і українським народами», «ненависником українських буржуазних націоналістів», «революціонером-атеїстом» тощо.

Когорти новітніх «десакралізаторів» (Ліна Костенко) нав'язують ліберальні політичні міфи про Шевченка, якого ми, начебто, «не знаємо», — «шамана», «міфотворця», «відьмака», «вурдалака», космополіта-«загальнолюда» та ін. Деякі самозакохані постмодерні «творці» висловлюються ще брутальніше і вульгарніше. Перекручування, фальшування Шевченкового «Я» базувалося в минулому і виростає тепер з усвідомлення того, що «він — духовний батько

новітньої української нації». Історію свого життя Т. Шевченко назвав частиною історії всієї України. Грузинський письменник А. Церетелі, розповідаючи про свою зустріч з Т. Шевченком, відзначив, що він «вперше зрозумів із його слів, як треба любити країну і свій народ».

Тарас Шевченко жив в епоху, коли російська державно-правова доктрина утверджувала інтегральний постулат про існування «триєдиного русского народа» (великороси, малороси і білоруси). У популярних російських енциклопедіях писали, що «малоруссы, малороссы (иногда называемые южноруссами), представители одной из трех восточнославянских народностей, вместе именуемых русскими». У таку «ніч бездержавності» (Є. Маланюк) Тарас Шевченко постав як поет невидимої країни, поневолених людей.

Він поклав рідне Слово у міцну основу національного відродження народу, українського державотворення в контексті загальнолюдських цінностей.

Встане правда! встане воля!

І тобі одному

Помоляться всі язики

Вовіки і віки.

Уже тоді для Т. Шевченка кодом порозуміння між народами був критерій свободи, рівності, взаємної поваги до національної ідентичності та до людських прав.

Однак витворений за часів Петра I постулат, що Російська держава — це єдине і нерозривне ціле, як Свята Трійця, де Московія — «Бог-Отець», Україна — «Бог-Син», а Білорусія — «Бог-Дух Святий», нині наполегливо нав'язує московський патріарх Кіріл.

Тарас Шевченко гнівно таврує, із саркастичним блиском спопеляє тих, хто запліднений вірусом яничарства, зрадництва, угодовства незалежно хто він.

Раби, подножки, грязь Москви,

Варшавське сміття.

Такий оціночний присуд здійснює Т. Шевченко не лише «і мертвим, і живим», але й «ненарожденим землякам» своїм «в Україні і не в Україні», «пророко застерігаючи їх від повторення ганебних вчинків — зрадництва, самоприниження й рабського впокорення національного духа.

Саме за царювання Катерини II було висунуто ідею «національного єдинства» українського і російського народів. В унісон В. Белінський паплюжив Шевченка, писав, що історія Малоросії — це побічна ріка, що впадає у велику ріку російської історії. Він стверджував, що малоросіяни завжди були племенем і ніколи не були народом, а тим паче — державою. Нема, мовляв, української мови, а «есть областное малороссийское наречие, как есть белорусское, сибирское и другие областные наречия» [1, с. 17].

Заплановане урядом України спільне святкування 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка із сучасним режимом Росії може перетворитися у бутафорію, яка буде заповнена трафаретними заявленими промовама офіційних осіб. А. Т. Шевченко у своє 200-річчя чекає від народу не тільки святкових концертів. — Він зобов'язує нас творчо виконувати його заповіт, в якому сконденсовано національний дух. Російський революціонер-демократ Микола Чернишевський з винятковою чіткістю і ясністю визначив основоположне значення Т. Шевченка в історії української літератури, заявивши про те, що саме він вивів її в лави передових літератур світу.

Доречно привернути увагу до таких важливих думок М. Чернишевського про малоросів, тобто українців: *Їхній патріотизм чистий від помислу про поневолення інших* (Курсив наш — В. Л.); вони прагнуть лише того, щоб їм самим було легше жити на вільному світі: *ніяке інше плем'я не хочуть вони підкоряти собі чи кривдити* (Курсив наш — В. Л.) . Надто актуальними є ці слова тепер, коли наступ московських і промосковських сил на українство набирає нових обертів у всіх життєвих сферах у зв'язку з прагненням українців стати асоціативним членом Європейського Союзу.

Однак проімперські російські видання, які сповідували ідею «національного єдинства» російського і українського народів, систематично паплюжили діяльність активних учасників національно-культурного процесу в Україні. Наприклад, журнал «Домашня бесіда» опублікував в кінці березня 1861 р. погромну рецензію священника московського православ'я Л. Крамаренка на виданий Т. Шевченком «Букварь южнорускій».

Головна причина оприлюднення рецензії було те, що Т. Шевченко уклав і видав «Букварь южнорускій» українською народною мовою. До Т. Шевченка букварі писали лише церковнослов'янською мовою і нею навчали українських дітей.

Болісний відгомін імперської глухоти до природніх потреб українців розмовляти своєю мовою, розвивати її, милуватись рідним словом сконцентровано у таких словах: «На москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово». Братові Микиті він писав так:

«Микито, рідний брате!... Та, будь ласкав, напиши до мене так як до тебе пишу, не по-московському, а по нашому...»

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами ... Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по-своєму, будь ласкав, а не по-московському. Оставайся здоров.

1839, листопада 15 дня. С.-Петербург.

Не забудь же, зараз напиши письмо — та по-своєму» [6, с. 10].

Для набуття національної свідомості, на засадах якої розв'язуються соціальні проблеми, треба як колись, так і тепер дізнаватись про те, «чия правда, чия кривда і чиї ми діти», необхідно знати свою правдиву історію, яку, до речі, і нині різні перекинчики, манкурти на кшталт Табачника намагаються вбрати в рамки історії ВКП(б).

Сповідуючи постмодернізм, який в журналістському середовищі набув нині провінційно-розбурханого вигляду та вилився у поверховість, примітивність і розхристаність світогляду, намагається зруйнувати справжній образ Т. Шевченка. Наклепницькі книжки, статті, публічні випадки спрямовані на те, щоб завадити українцям віднаходити ключ для розуміння самих себе й усвідомлення себе у світовому співтоваристві.

«Шевченко не був русофобом, — наголошує Сергій Грабовський. — Він був, образно кажучи, переконаним імперієфобом (не має значення, про чію імперську політику йшлося — Варшави чи Петербурга) [2]. А російські журналісти у восьмихвилинному коментарі телеканалу «Оренбург», присвяченому відзначенню у цьому краї Шевченкового 199-річчя, сплутали імперієфобію з русофобією, звинувативши Т. Шевченка у ненависті до росіян. «Шевченкіана»

на оренбурзькому телебаченні — це суцільна підтасовка, що замішана на невігластві.

Наголошую, що гуманістична теза про «спільну інтелектуальну власність українського і російського народів» Шевченкової творчості, обмежує унікальність, феноменальність Т. Шевченка, який сформулював візію українського майбутнього, що базується на трьох найосновніших національних ідеалах, найголовніших цінностях — Бог, Україна, Свобода» [3]. Вони визначають орієнтири життя як окремої людини, так і цілого народу.

У наш час цинічного наступу різних зовнішніх і внутрішніх недругів на українськість Т. Шевченко виконує функцію національного «вирівнювача хребта» (О. Палій). Адже вороги української держави усіх мастей, які в інформаційному просторі України не перестають розігрувати антиукраїнські шовіністичні шабаші, добре розуміють, що мова — найбільший національний скарб, вона є вищою основою духовного стану, найголовнішим засобом етнічної ідентичності. Боротьба за українську мову, культуру, духовність — це боротьба за Українську Україну.

Часто можна почути, що Т. Шевченко охоче писав російською мовою завдяки губернатору Перовському і коменданту Новопетровського укріплення Ускову **дозволено було писати російською мовою** — під наглядом і цензурою офіцерів.

Публіцист Сергій Грабовський підкреслює, що «дозвіл писати був отриманий тільки тоді, коли Шевченко добував останні роки солдатчини в Новопетровському укріпленні на Мангишлаку, — *писати тільки російською мовою* (Курсив наш — В. Л.), і то — під доглядом офіцерів» [2]. Це також був один із складників зловісної політики московської імперської влади, яка намагалася зросійшити українців, перетворити Україну на територію без національного обличчя. Однак, на відміну від Гоголя і Кукольника, Т. Шевченко не захотів розчинитися в імперському «російському морі», хоч міг це зробити. І навіть, чого гріха таїти, попервах робив деякі кроки в цьому напрямі.

У листі до Г. Ф. Квітки-Основ'яненка від 8 грудня 1841 р. Т. Шевченко писав: «Ще посилаю вам кацапські вірші своєї роботи. Коли доладне що, то дрюкуйте, а коли ні, то закурить люльку, коли люльку курите. Спасибі вам і панові Артемовському за ласкаве слово. *І спасибі всім тим, хто пише по-нашому або про наше* (Курсив наш — В. Л.).

Так, Шевченко написав окремі твори російською мовою. Але як він ставився до цього, можна зрозуміти з листа до Я. Г. Кухаренка від 30 вересня 1842 року: «Переписав оце свою «Слепую» та й плачу над нею, який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. Лихо, брате отамане, ей-богу, лихо. Це правда, що окрім Бога і чорта в душі нашій є ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, цур йому, мене тут і земляки, і не земляки зовуть дурним, воно правда, але що я маю робить, хіба ж я винен, що я уродився не кацапом або не французом. Що нам робить, отамане-брате? Прать против рожна чи закопаться заживо в землю — не хочеться, дуже не хочеться мені дрюковать «Слепую», але вже не маю над нею волі, та цур їй, а обридла вже вона мені» [6, с. 20].

Однак варто віддати належне Кобзареві, котрий умів вчасно зупинитися. «То що ж зупиняло його? — запитує філософ Петро Кралюк і відповідає. —

Здорова селянська натура, яка не сприймала фальшивої імперської мішури і на-сміхалася із чванства батюшки-царя та його слуг. А ще, певно, в Кобзаря озва-лася гідність предків-козаків, які не хотіли терпіти насильства над собою. Тому для Шевченка ієрархічна влада, побудована на тупому насильстві, виглядала абсурдно. Згадаймо хоча б відому сцену генерального мордобиття в поемі-комедії «Сон». Такої ядучої та водночас символічно-глибокої сатири на Росій-ську імперію ми не зустрічаємо в тогочасній літературі» [4].

Росіянин М. Некрасов назвав Т. Шевченка «исключительно националь-ным» поетом. А. Луначарський підкреслив, що Шевченко «поет української нації», що «він поет народний», який «далеко поза Україною розкинув могутні, повні квіткових пахоців віти свого генія», Однак А. В. Луначарський, як кому-ністичний ідеолог, приписав Кобзареві «соціалістичний дух». Але Шевченкове поетичне і публіцистичне Слово є основою гуманістичного українського націо-налізму, а не вульгарного соціалізму, витвореного комуністами.

Інформаційний простір Радянського Союзу насичений був постулатами про те, що «люті вороги українського народу — українські буржуазні націона-лісти» опорочують, фальсифікують творчість Т. Шевченка.

Насправді незаперечні факти свідчать, що комуністична цензура скоро-чувала «Кобзар» на цілі твори. Наприклад, у «Кобзарі» видання 1950 року не було надруковано 18 творів, зокрема «Якби ти, Богдане», «Розрита могила», «Великий льох», «Чигрине, Чигрине...», «Іржавець», «Давидові псалми», «За-ступила чорна хмара...» та ін.

Тарас Шевченко чітко сформулював головні засади української націо-нальної ідеї державотворення. Вчитаймося у такі заповітні слова, осмислімо їх і відчуємо, як матеріалізується Слово Кобзаря-Пророка:

В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра...

...Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,

Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Тарас Шевченко вірить, що українське Слово — дароване йому Богом, відкриє істину незрячим і глухим для духовно-морального просвітлення, націо-нального самоусвідомлення. Тоді

Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

Визначальною сутністю шевченківської філософії національної ідеї, про що замовчували «шевченкознавці» в радянські часи, була й залишається ідея національної державності, показана Т. Шевченком через архетипи «Дім», «По-ле», «Храм». «У широкому плані символіка концепту «Дім» позначає святе до-вкілля буття людини. Символ «Дім» характеризує антропоцентричне буття від сім'ї до національної солідарності. «Дім» — це ніша людини в Універсумі. Так само в загальному визначенні символіка концепту «Поле» знаменує життєвий

топос людності... Тут йдеться насамперед про «поле життя», джерело багатства, економічний простір виживання. ...Ідея «Храму» пов'язана зі святинями людини та її етносом... Він поєднується з національною ідеєю і в цьому розумінні означає зв'язок небесного та земного, ідеологію софійного, освяченого мудрістю буття» [5, с. 291-292], — наголошує філософ Сергій Кримський.

Отже, національна держава повністю і на всіх рівнях Словом і Ділом може захистити націю та її буття, створити потрібні умови для її розвитку. Тільки у власній «хаті», у своїй державі людина, народ стає справжнім господарем своєї долі на своїй землі, не слугою, а газдою перед світом стає (І. Франко). Тільки в Соборній Самостійній Українській Державі можуть утверджуватися «правда, і сила, і воля», може бути забезпечене національне життєстверджуюче існування.

1. Белинський В. Г. История Малороссии // Полн. собр. соч. — М., 1956. — Т. 5.
2. Грабовський Сергій. «Шевченкіана по-жандармському» на оренбурзькому телебаченні / Сергій Грабовський // День. — 2013. — 14 берез.
3. Іванишин Петро. Візія Предтечі / Петро Іванишин // Українське Слово. — 2013. — 13-19 берез.
4. Кралюк Петро. Тарас Шевченко: заперечення імперськості / Петро Кралюк // День. — 2013. — 7-8 берез.
5. Кримський Сергій. Під сигнатурою Софії / Сергій Кримський. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. — 367 с.
6. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у шести томах. — Т. 6. — Листи. Нотатки. Фольклорні записи / Тарас Шевченко. — К.: Видавництво Академії Наук України, 1964. — 640 с.

THE POETIC AND PUBLICISTIC WORD OF TARAS SHEVCHENKO IN THE CONTEXT OF FUNCTIONING OF THE MODERN UKRAINIAN MEDIA

Vasyl Lyzanchuk

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: kafradioiteleb@ukr.net

Author comprehends the deep essence of poetic and publicistic Shevchenko's word that saved Ukrainian nation from assimilation and destruction. Author determined the basic national ideals, which are the most important for Taras Shevchenko — God, Ukraine, freedom — which determine the character of nation and the character of individual.

Key words: Taras Shevchenko, poetry and publicistic word, national values, morality, spirituality and patriotism.

**ПОЭТИЧЕСКОЕ И ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЕ СЛОВО
ТАРАСА ШЕВЧЕНКО В КОНТЕКСТЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ
УКРАИНЫ**

Василий Лызанчук

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: kafradioiteleb@ukr.net

Осмысленно глубинную суть поэтического и публицистического Слова Шевченко, которое спасло украинскую нацию от ассимиляции и гибели. Охарактеризованы основные национальные идеалы, главные для Т.Шевченко ценности — Бог, Украина, свобода, — которые определяют нациетворческий характер жизни как отдельного человека, так и целого народа.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, поэтическое и публицистическое слово, национальные ценности, нравственность, духовность, патриотизм.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013